

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Kustbebyggelseprojektet

Ortspresentation Bohus-Malmön

Rapport: 2011:29, bilaga 8

ISSN: 1403-168X

Kustbebyggelseprojektet

Slutrapport, skede 1, norra Bohuslän
Strömstad, Tanum, Sotenäs, Lysekil
Ortspresentation Bohus-Malmön

Författare: Ann Mari och Gunnar Westerlind

Omslag: Bohus-Malmön 2010, foto Gunnar Westerlind

Samtliga historiska fotografier kommer från Västarvets fotodatabas. Fotografierna från 1970-talet har tagits av Marianne Ohlander, Lars Alvegård och Gunnar Westerlind. Samtliga fotografier från 2010 är tagna av Gunnar Westerlind.

Rapportansvarig: Mats Herklint

Utgivare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Kulturmiljöenheten.

Rapporten finns som pdf på

www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland

under Publikationer/Rapporter

Avsiktsförklaring

Detta är en ortspresentation i Kustbebyggelseprojektet. Den baseras på material i rapporterna Kustorter i Göteborgs- och Bohuslän från början av 1980-talet och resultatet av en fältinventering under sommaren 2010.

Varje ortspresentation ska kunna läsas separat. Vissa delar av texten är därför identiska i de olika presentationerna.

Avsnittet Rekommendationer har bearbetats efter kontakt med kommunen.

Malmö bukt 2010

Innehåll

Inledning

1. Kustbebyggelseprojektet
2. DIVE-metoden
3. Genomfört arbete
4. Fortsatt arbete

Översiktlig beskrivning av utvecklingen fram till 2010

1. Samhällets utveckling i stort
2. Bebyggelsemiljön på land
3. Miljön i hamnen

Detaljerad beskrivning av nuläget 2010

1. Samhället som helhet
2. Bebyggelsemiljön i en del av samhället
3. Hamnmiljön i en del av samhället

Detaljerad analys av spåren av den historiska utvecklingen

1. Före 1860
2. 1860-1910
3. 1910-1950
4. 1950-1980
5. 1980-2010

Värdering och sårbarhet

1. Vetenskapliga värden
2. Upplevelsevärden
3. Bruksvärden
4. Sårbarhet
5. Vad ska värnas?
6. Hur ska det ske?

Slutsatser och rekommendationer för framtiden

1. Översiktsplanering
2. Detaljplanering
3. Kulturmiljöprogram
4. Rekommendationer

Hamnen på 1970-talet

Inledning

Kustbebyggelseprojektet

Kustbebyggelseprojektet syftar till att utveckla metoder för att beskriva hur bebyggelsen i olika kustorter förändrats och utvecklats under olika tidsperioder. Det är ett led i arbetet med kultur- miljöfrågorna i miljömålen Levande kust och skärgård och God bebyggd miljö. Resultatet ska också kunna vara en del i arbetet med kustzonsplanering, kommunal översiktsplanering och information till allmänheten.

Den första delen av arbetet har genomförts sommaren 2010 i form av fältinventeringar på tretton platser i norra Bohuslän. Dagens situation jämförs med situationen under olika epoker från tiden före 1860 till och med 1980-talet. Under 2011 planeras en liknande analys i utvalda kustorter i Blekinge och Västernorrland.

DIVE-metoden

I en DIVE-analys som utarbetats av Riksantikvaren i Norge tillsammans med Riksantikvarieämbetet i Sverige behandlas flera geografiska nivåer och olika tidsepoker. Arbetet bedrivs i fyra steg. I en första fas samlas materialet och sorteras geografiskt och tidsmässigt. I fas två bedöms vad de insamlade uppgifterna berättar eller representerar. Under fas tre diskuteras kulturhistoriskt värde och sårbarhet inför framtida förändringar och slutligen i fas fyra hur samhällets kulturhistoriska karaktär bör tas tillvara i framtiden.

I Kustbebyggelseprojektet innehåller de geografiska nivåerna "Riket" och "Regionen" korta beskrivningar av de bakomliggande krafter som format kustsamhällena i olika regioner under olika

tider. Tidsepokerna representerar olika utvecklingskedan men stämmer också överens med det underlagsmaterial som finns. På nivån "Hela samhället" analyseras tätortens utbredning och karaktär översiktligt för att därmed fånga särarten på varje plats. På nivåerna "Utvalda delar av samhället kärna" och "Hamnen" analyseras hur olika delar förändrats med tiden - dels på land och dels längs stranden. Miljöerna på land väljs utifrån förutsättningarna i varje ort.

Genomfört arbete

Sommaren 2010 har fältinventeringar genomförts i kommunerna Strömstad, Tanum, Sotenäs och Lysekil. Fältarbetet har till största delen baseras på rapporter från 1970 och 1980-talen och genomförts då liksom nu av arkitekterna Ann Mari och Gunnar Westerlind. Resultatet av fältinventeringen på Bohus-Malmön presenteras här enligt DIVE-metoden.

De berörda kommunerna har liksom länsstyrelsen och Bohusläns museum fått tillfälle att lämna synpunkter på alla ortspresentationer.

Jämförande sammanställningar och en diskussion om regionala likheter och olikheter har genomförts i projektets slutrapport som finns tillgänglig på länsstyrelsens hemsida.

Fortsatt arbete

Nationella jämförelser och en diskussion om metoder att följa upp förändringar i bebyggelsen kommer att genomföras under projektets skede 2.

En ansökan om medel för jämförande studier i Blekinge och Västernorrland har lämnats in.

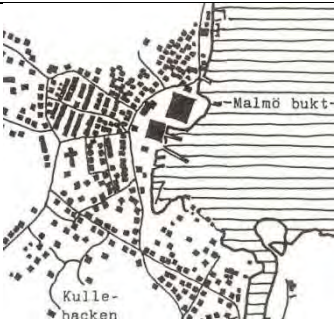

Översiktlig beskrivning av utvecklingen – steg 1

Samhällets utveckling i stort

	Riket	Regionen	Samhällets utbredning och karaktär	
Framtid	EU-reglerat näringsliv. Ökad andel äldre. Ändrad regionindelning. Ökad sjöfart och fortsatt bilism. Skärpt miljöpolitik. Ny plan- och bygglag.	Ökad turism. Ökat säsongboende. Kommunalt samarbete. Fortsatt bilism och ökad fritidssjöfart. Ökad vindkraft. Ökat antal reservat.	 Utdrag ur Öp 2010	Trafikfrågan är av stor betydelse för möjligheterna att förse Bohus-Malmön med nya områden för helårsboende och verksamheter.
1980-2010	EU-stöd och regler. "Kunskapsamhälle". Storstadstillväxt. Koncentration av samhällstjänster. Ökad landsvägstrafik. Ökade miljökrav. MB, PBL och KML.	Minskat fiske, ökad turism. Tillväxt i ett fåtal orter. Regionförbund. Utbyggda vägar & broar. Riksintressen och reservat. Översiktsplaner och regionala planer mm. Bygglövbefrielser mm.	 2010	Nya bostäder, fritidshus och äldreboende tillkommer. Skolan läggs ner. En marina anläggs liksom sjönära fritidshus i grupp. Fiskehamnen blir gästhamn.
1950-1980	Internationell stordrift. Industrisamhälle. Flera sociala reformer. Flykt från landsbygden. Kommunsammanslagningar. Ökad flyg- och landsvägs- trafik. Miljölagstiftning. Fysisk riksplanering.	Minska basnäringar, ökad industri och turism. Befolkningskoncentration till färre orter. Konflikter fastboende och fritidsbor. Utbyggda broar & hamnar. Bevarande av natur & kultur. Byggnads- och detaljplaner.	 1970-tal	Näringslivet sviktar. Fisket avtar och stenindustrin läggs ner. Turismen omstruktureras. Bilfärjan kommer 1954. Fritidshus börjar byggas på 1960-talet.
1910-1950	Konjunktursvängningar. Internationellt beroende. Fackföreningar mm. Allmän rösträtt mm. Inflyttning till städer. Municipalsamhällen. Bil- och busstrafik. Plan- och bygglagar.	Beredskapsarbeten. Ökad industri och turism. Tillbakagång eller tillväxt i kustsamhällena. Fackföreningar mm. Utbyggda landsvägar och hamnar. Växande friluftsliv. Lokala stadgor och planer.	 1930-tal	Efter sillperioden bedrivs havsfiske. Konservfabrik anläggs. Konjunkturerna för stenindustrin går ner. Turism blir en ny näringsgren. Befolkningen minskar kontinuerligt.
1860-1910	Näringsfrihet och liberalism. Fortsatta klasskillnader. Skolplikt mm. Kommunreform. Ångbåtar och järnvägar. Byggnadsstadga mm.	Fiske, turism och industri. Ökande befolkning i större samhällen. Frikyrkorörelser mm. Säkrare farleder längs kusten för större fartyg. Naturens värde för hälsan. Lokala stadgor.	 Sekelskiftet 1900	Fisket är lönsamt under hela sillperioden liksom stenbrytningen. Ett municipalsamhälle växer fram för både fiskare och stenhuggare.
Före 1860	Handelsrestriktioner. Skråväsende. Stora klasskillnader. Indelning i socknar. Segelfartyg och hästskjutsar & gångtrafik. Skatt knuten till markägande och handel.	Jordbruk och fiske. Stor ökning av befolkningen under sillperioderna. Sockencentra på land. Farleder längs kusten och västerut och få vägar på land. Fritt byggande på utmarker och kronomark.	 1849	Bohus-Malmön är sedan 1500-talet huvudsakligen ett fiskarsamhälle med bebyggelse invid Malmö bukt. På 1830-talet påbörjas stenbrytning och bebyggelse vid Draget i söder.

Bebyggelsemiljön på land

	Del av samhället	Marken	Byggnaderna
Framtid	 <p>Utdrag ur Öp 2010</p>	<p>Enligt översiktsplanen ska inventeringar av "mellanrummen" genomföras inför arbetet med en fördjupning av översiktsplanen.</p>	<p>Enligt översiktsplanen ska inventeringar av bebyggelsen genomföras inför arbetet med en fördjupning av översiktsplanen.</p>
1980-2010	 <p>2010</p>	 <p>Hamnplanen har blivit en gatstenstäckt parkeringsplats.</p>	 <p>Ett nytt äldreboende kommer till i centrum på 1980-talet.</p>
1950-1980	 <p>1970-tal</p>	 <p>Då bilfärjan kom anlades en asfalterad bilväg mellan bostadsbebyggelsen och hamnen.</p>	 <p>Dubbelhusen med brutna tak får nya fasadmaterier och fönster men få tillbyggnader.</p>
1910-1950	 <p>1940-tal</p>	 <p>I stenhuggarkvarteren omges husen av lummiga trädgårdar.</p>	 <p>Många hus förses med brutna tak för att öka bostadsytan.</p>
1860-1910	 <p>Bebyggelse vid sekelskiftet 1900</p>	 <p>Stenbrotten ligger intill bebyggelsen. Bergen är kala och såriga.</p>	 <p>Större dubbelhus med plats för uthyrningsrum tillkommer.</p>
Före 1860	 <p>1849</p>	 <p>Utanför den äldsta bebyggelsen ligger odlings- och betesmarker.</p>	 <p>De äldsta husen är små dubbelhus med naturstenssockel.</p>

Miljön i hamnen**Framtid****Hamnen**

Utdrag ur Öp 2010

Bryggor och kajer

Enligt översiktsplanen ska inventeringar av "mellanrummen" genomföras inför arbetet med en fördjupning av översiktsplanen.

Byggnader

Enligt översiktsplanen ska inventeringar av bebyggelsen genomföras inför arbetet med en fördjupning av översiktsplanen.

1980-2010

2010

Utanför de gamla bryggorna och kajerna anläggs en marina.

Konservfabriken rivs och ersätts med tät fritidshusbebyggelse.

1950-1980

1970-tal

De större sjöbodarna och magasinerna utmed bukten överges successivt.

En konservfabrik uppförs på utfylld mark vid samhällets strandområde.

1910-1950

1940-tal

En fiskehamn anläggs innanför Kalven.

De gamla sjöbodarna används som förråd.

1860-1910

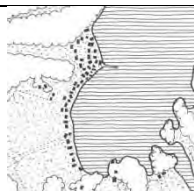
Sekelskiftet 1900

Fler bryggor tillkommer inne i bukten. Sten och trä används som material.

Grupper av olika stora sjöbodar ligger på land innanför bryggorna.

Före 1860

1849

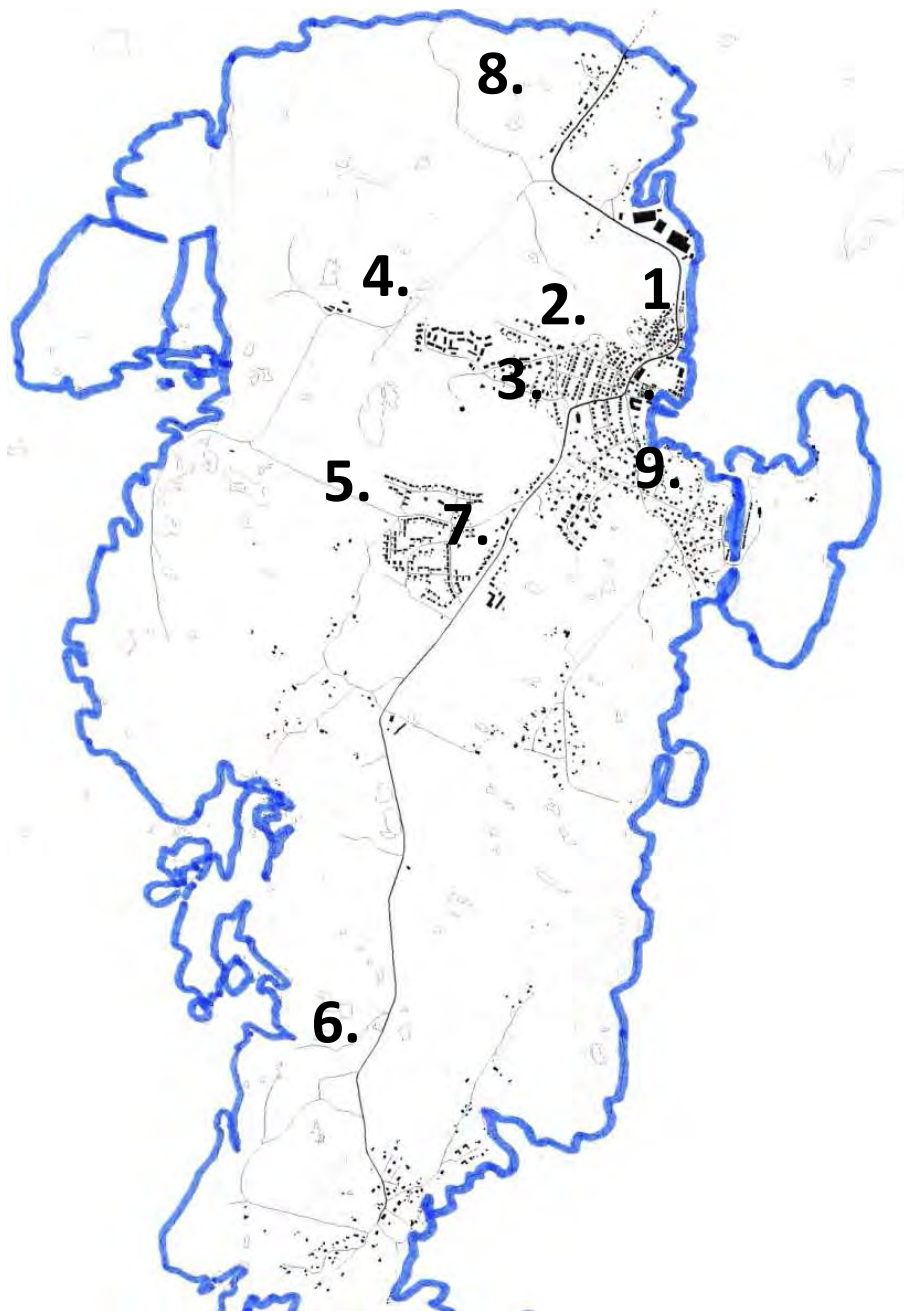
Enligt kartan finns en utstickande brygga vid fiskeläget.

Troligen ligger en grupp sjöbodar vid stranden innanför bryggan. De större fraktfartygen förtöjer antagligen vid pålknippen ute i bukten och småbåtarna vid bryggan.

Detaljerad beskrivning av nuläget 2010 – steg 1

Samhället i stort 2010

Översiktskarta över Bohus-Malmön 2010.

1. Stor marina för fritidsbåtar
2. Tät fiskarbebyggelse.
3. Områden med bebyggelse från början av 1900-talet.
4. Ljungberget nybyggt område med reglerat utseende.
5. Myren enhetliga fritidshus från 1960-talet..
6. Draget kargt, stenigt och speciellt stenhuggeriområde.
7. Folkets hus, park, dansbana och kursgård.
8. Stallen med f d stenhuggarbostäder.
9. Gamla fiskhamnen.

Karaktern skiftar mellan olika områden 2010

En stor marina för fritidsbåtar ligger utanför den gamla fiskarbyggelsen. Några sjöbodar ligger på land innanför bilvägen.

Konservfabriken har rivits och ersatts av en grupp fritidshus med olika utseende och med regelbundet avgränsade tomter.

Även den gamla fiskehamnen har blivit gästhamn. Den kantas av långa rader av relativt nybyggda sjöbodar.

En grupp av de äldre fiskarhusen ligger tätt innanför infartsgatan. De är mycket väl bevarade.

Mindre bostadshus för stenhuggarfamiljer ligger i planlagda kvarter. De omges av välklippta häckar.

På Ljungberget har nya bostadshus med traditionellt utseende byggts på ett f d stenbrott.

Myren är ett område med tidstypiska och mycket välbevarade fritidshus från 1960-talet.

Den gamla folketshusbyggnaden har rivits och ersatts med en ny intill parken med dansbanan.

I närheten ligger kursgården i ett av de f d pensionaten kompletterad med nybyggda annex.

På Bohus-Malmön finns flera stora stenhuggarbaracker för flera familjer. De flesta är rejält ombyggda.

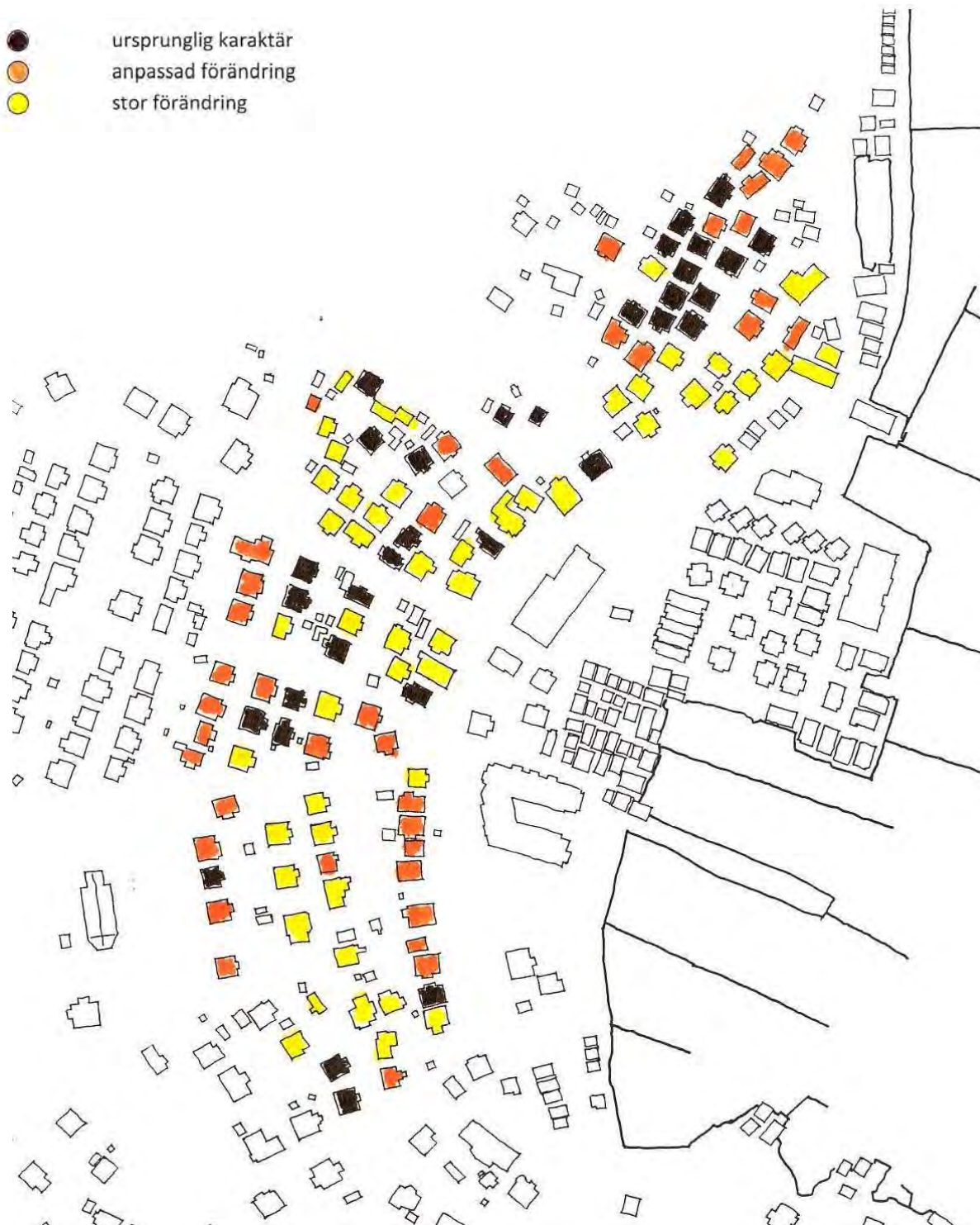

Vid Stallen finns olika f d stenhuggarbostäder. Detta åttafamiljshus är mycket väl bevarat.

Den bäst bevarade stenhuggermiljön ligger vid Draget med små hus och mängder av stenmurar.

Bebyggelsemiljön i en del av Bohus-Malmön - förändringar noterade 2010

Karta som visar bedömningen av byggnadernas förändring 2010.

Inventeringsresultat

Under sommaren 2010 genomfördes en inventering i en del av centrala Bohus-Malmön för att samla underlag för en redovisning av hur bebyggelsen i en del av det gamla samhället ser ut i dag och hur den har förändrats i förhållande till sin ursprungliga karaktär.

Vid inventeringen bedömdes materialet på tak, socklar och fasader, färgen på fasaderna och fönstrens utseende, omfattningen av olika tillbyggnader och byggnadernas tillkomstkaraktär. Sammanfattningsvis bedömdes graden av förändring som ursprunglig, anpassad eller stor.

Resultatet har sammanställts i en excel tabell som möjliggör kartredovisningar av förändringsgrad och ursprungskaraktär. Förändringsgraden redovisas på kartan på föregående sida.

På Bohus-Malmön genomfördes en förenklad inventering av 126 bostadshus i delar av det centrala samhället.

Drygt två tredjedelar av husen har 1800-talskaraktär och resten 1900-talskaraktär. Tomterna i den äldsta delen av samhället är mycket små och inhägnade av låga murar, spjälstaket eller trådstängsel. I områdena med stenhuggarbebyggelse nära kyrkan är tomterna större och inhägnade av murar och höga häckar, vilket ger området en speciell karaktär.

Bostadsbebyggelsen i den centrala delen av Malmön har förändrats mycket. Den mest välbevarade bebyggelsen ligger inom ett område med en stadsplan av bevarandekaraktär från 1960. För kvarteren med senare bostadsbyggelse från 1900-talet är bestämmelserna vidare, vilket medför större friheter för förändringar.

Bebyggelsen på övriga delar av Malmön har av tidsskäl inte inventerats.

Det finns ett visst bortfall i materialet beroende på missade inventeringsuppgifter. Uppgifterna som samlades in för Bohus-Malmön jämförs i slutrapporten med inventeringarna från de övriga orterna i norra Bohuslän.

Totala antalet inventerade byggnader 126

Förändringar

- **Ursprunglig karaktär 47**
- Anpassad förändring 26
- Stor förändring 53

Karaktär

- **1800-talskaraktär 89**
- 1900-talskaraktär 36

Den största förändringen i den centrala delen av samhället är den grupp fritidshus som uppförts av ett norskt företag på den gamla konserverfabrikstomten. Olika typer av bostadshus har lagts mycket tätt längs raka gränder. I utkanterna finns restaurang och butik samt befintliga sjöbodar och bryggor. Utformningen, som är mycket medveten och av hög kvalitet, avviker starkt från den tidigare bebyggelsetraditionen främst genom att marken är plan och att delar av byggnaderna fått ett modernt uttryck. Problemet har uppstått med tillgängligheten. Husägarna vill gärna stänga ute turister och tillfälliga besökare.

På följande sidor beskrivs förändringarna i text och bilder.

Bebyggelsemiljön – marken mellan husen 2010

Äldreboendet från 1980-talet med stor skala och anpassat materialval ligger vid en asfalterad plan yta.

Äldre fiskarhus ligger nu invid mark som fyllts ut för stenhantering och biltrafik.

Invid stranden har en park med stensulpturer anordnats alldeles innanför bryggorna.

En rad fiskarhus med enhetlig karaktär byggdes nära stranden men ligger idag utmed genomfartsgatan.

Övriga fiskarhus ligger tätt i det lilla området i den norra delen av samhället. Tomterna är små.

Bilvägar saknas mellan husen. Gångvägarna är stensatta eller asfalterade.

I utkanten av det äldsta området ligger små uthus invid gräsbevuxen tidigare stenbrottsmark.

Många hus har fått mindre tillbyggnader och inhägnade täppor men karaktären är väl bevarad.

På den plana konservfabrikstomten finns stensatta raka gångvägar mellan husen.

Området norr och öster om kyrkan planlades vid sekelskiftet 1900 för bostadshus på trädgårdstomter.

Tomterna inhägnas av stenmurar, spjälstaket med stenstolpar eller häckar. Gatorna är asfalterade.

Vegetation och stendetaljer som t ex trappor har stor betydelse för områdets karaktär.

Bebyggelsemiljön – marken mellan husen 2010

Staket och häckar har betydelse även i bostadsområdet utmed vägen till färjeläget vid Stallen.

Vid ombyggnader ändras inte bara husen utan också marken. Häckar och gräs ersätts med stensättning.

Vegetationen behövs för att hålla samman områden med olika stora bostadshus från olika tider.

Fritidshusen vid Myren bildar en enhetlig kontrast till omgivande gräsytor.

Inom det väl terränganpassade området på Ljungberget finns både hårdgjorda ytor och vegetation.

Utanför bostadsbebyggelsen finns både obebyggd naturmark och rester av stenbrott.

Ett av de större stenhuggarbostadshusen sticker upp som en stark kontrast till omgivande berg.

Många av de stora högarna med skrotsten har försvunnit på Malmön. De kvarvarande är viktiga.

Vid Draget finns både naturstenshällar, skrotsten och stenmurar som skyddar mot vinden.

Den f d förvaltarbostaden omges av en imponerande hög stenmur och en hög häck.

En av de gamla grusade vägarna i det karga landskapet är kantad av huggna stenar.

Bostadshusen vid Draget är trots murarna mycket utsatta för väder och vind.

Bebyggelsemiljön – byggnaderna - 2010

Små dubbelhus med bibehållen karaktär ligger i en grupp i den norra delen av samhället.

Liknande dubbelhus med vita fasader och röda tegeltak ligger också i en rad utmed genomfartsgatan.

Många stora dubbelhus med brutna tak och plats för uthyrning tillkom i början av 1900-talet.

Även de större dubbelhusen med höga stensocklar har nu byggts till och fått omgivande verandor.

På 1940- och 50-talen byggdes dubbelhus med branta tak och träfasader. En del kläddes med eternit.

Hus med olika former av valmade tak finns i området väster om fiskehamnen.

De flesta flerfamiljshusen har byggts om radikalt men detta har bibehållen karaktär.

F d prästgården är en nationalromantisk villa i en stor trädgård omgiven av en imponerande mur.

De flesta bostadshusen från 1900-talets första del omges av trädgårdar med mycket grönska.

Den fd stenhuggarbostaden har försetts med trapphus och flera balkonger.

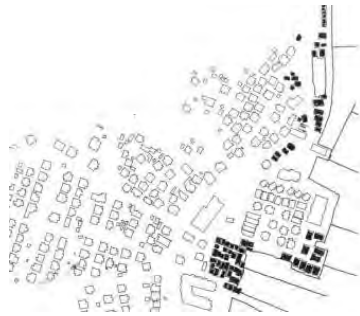
Nyttillkomna bostadshus har olika karaktär. De byggs av traditionella material men är oftast mycket stora.

Andra utformas med vår tids formspråk med en färgsättning i samklang med omgivningen och bebyggelsetraditionen.

Hamnmiljön – kajer och bryggor, sjöbodarna och magasin 2010

Kvarvarande grupper av sjöbodarna i en del av samhället enligt inventeringen 2010.

Yrkesfisket är sedan länge nedlagt. Malmö bukt är nu fylld av fritidsbåtar vid pontonbryggor.

De gamla sjöbodarna har traditionell utformning med små fönster och dörrar från förra bostadshusen.

Mellan de täta grupperna av olikstora färgade sjöbodarna går små grusade gångvägar.

Skyddande skivor eller stora trädäck har tillkommit utanför bodarna nära de nya husen.

Utanför gruppen av nya bostadshus finns ett mycket stort trädäck och en restaurang.

I den norra delen av hamnen kantas kajen av huggen sten, pollare och kätting.

Bodarna, den stenkantade kajen och den lilla hamnbassängen innanför bildar en unik miljö.

På udden mellan Malmö bukt och Fiskhamnen innanför Kalven ligger enstaka bodarna och bryggorna.

I Fiskhamnen finns inte längre några fiskebåtar. Fritidsbåtar förtöjs nu vid kajerna.

Rader med små sjöbodarna ligger på båda sidorna om fiskehamnen. De används som förrådsbodarna.

Sjöbodarna är lika i storlek och huvudform, men olika i detaljutförandet.

Detaljerad analys av spåren av den historiska utvecklingen – steg 2 och 3

Tiden före 1860

Bohus-Malmön utanför Sotenäsets sydöstra udde skiljs från fastlandet av den djupa Stallrännan. Ön består av kala berg med myrar, kärr och mindre områden med odlingsjord i skrevor och sprickdalar. I öster finns hamnvikar och sandstränder.

Fiskare bosätter sig tidigt på stranden av Malmö bukt innanför Kalven. På 1500-talet ligger fiskeläget Samhället vid bukten och en tullstation vid Stallen i norr. Bohus-Malmön tillhör gården Näverkärr på Sotenäset. Bönderna utnyttjar öns betesmarker och öborna kan bedriva jordbruk till husbehov vid sidan av fisket. Efter 1700-talets sillperiod sysslar de få öborna med storfiske till havs.

Bohus-Malmön blir berömt för den värdefulla graniten. En första brytning startar på 1830-talet för att få sten till Trollhätte kanal. Den första exportfirman Kullgrens kommer igång år 1842 vid Draget. Arbetet utförs av inflyttade arbetare. Företaget uppför arbetarebaracker vid Draget, men några arbetare hyr rum hos fiskarna i Samhället.

Bebyggelse vid Malmö bukt 1849

År 1849 består fiskarsamhället av en klunga bostadshus vid buktens norra del och en enkel rad bostäder utmed stranden söderut. Åkrar och betesmarker ligger strax bakom bebyggelsen. En utskjutande brygga är tilläggsplats för större båtar.

Vilka spår finns kvar från tiden före 1860? Hur tydliga är de?

De fysiska spår som finns kvar och som är tydligt avläsbara är:

- Bebyggelsestrukturen i den äldsta delen av samhället, med tätt liggande och oregelbundet placerade bostadshus på sluttningen nära hamnen och längs genomfartsgatan utmed den forna strandlinjen.
- Bostäder i form av små enkel- och dubbelhus, där några behållit sin form och de flesta byggts på och till flera gånger men huvudsakligen med bibehållen karaktär.
- Sjöbodar utmed den gamla strandlinjen, där några har kvar timrade fasader utan panel, men där de flesta förändrats under årens lopp och där samtliga förlorat sina bryggor.
- Den gamla strandlinjen som markeras av att kvarstående bodar nu ligger vända mot plana asfalterade ytor nära hamnen.
- De kala obebyggda berg som ligger bakom den äldsta delen av bebyggelsen.

Hur kan spåren förstöras?

- Bebyggelsestrukturen blir otydlig om den täta äldre bebyggelsen glesas ut och ersätts av större och mer regelbundet placerade byggnader och om de sjöbodar som nu ligger i oregelbundna rader på land rivs och ersätts med nya mer regelbundet placerade.
- Det blir svårare att uppfatta de äldsta enkelhusens karaktär och särdrag om de utsätts för om- och tillbyggnader som förändrar den ursprungliga karaktären.
- Om äldre sjöbodar byggs om och förses med annan fasadbeklädnad förlorar de sin ursprungliga karaktär.
- Om bergen närmast den gamla bebyggelsen bebyggs blir det svårt att uppfatta att den tidiga bebyggelsen lades lågt i skydd från vind och vågor. Ny bebyggelse kan även påverka den enhetliga bebyggelsekaraktären.

Åren 1860-1910

Under 1800-talets senare del förbättras försörjningsmöjligheterna då sillen går till. År 1879 finns 58 bodar och 4 salterier på Bohus-Malmön. Bostadsförhållandena blir besvärliga då antalet stenarbetare ökar väsentligt. Det totala antalet invånare stiger från ca 370 år 1870 till ca 700 vid sekelskiftet 1900.

Stenföretaget CA Kullgren Enka köper år 1894 hela ön och flyttar stembrytningen norrut till bergen mellan Stallen och Samhället. Utskeppningshamn och utrymmen för bearbetning av sten anordnas vid Grönvik norr om fiskeläget. Fiskarna klagar år 1897 över att sprängsten flyger genom fönster och dörrar, att bolaget river sjöbodnar, torkställningar och vragnar för att skapa ett stort område för bearbetning av sten invid stranden.

Enkla baracker har då uppförts för stenhuggare, men fiskarna tvingas att hyra ut rum. Bolaget bekostar år 1898 planläggning för utbyggnad av Samhället med stenhuggarbostäder. Hyreskaserner där familjerna får ett rum med delat kök och mycket små enkelhus byggs först. Då antalet stenarbetare ökar liksom kraven på bostäder uppförs bostadshus med större utrymmen. Bolaget anser bergen vara mest värdefulla. Nybyggnadskvarteren läggs därför ut på odlade marker. Trots att fiskarbefolkningen vill behålla sina fruktodlingar.

De nya husen har rum och kök i bottenvåningen, rum och förråd på vinden samt omgivande trädgårdar. Senare får de brutna tak så att hela vindsvåningen kan utnyttjas och en källarvåning av granit. Tomterna arrenderas ut, men har senare friköpts.

De infödda på Bohus-Malmön är traditionsbundna och religiösa. De inflyttade stenhuggarna är radikala och politiskt aktiva. Till en början är de flesta ensamstående, medan fiskarna lever familjeliv. Konflikterna mellan de två grupperna är många. I början av 1900-talet bildas Bohus-Malmöns municipalsamhälle. Fiskarna vill bygga en kyrka och stenhuggarna ett Folkets hus. Striden löses genom

att ett nytt Folkets hus byggs år 1905 och att Lysekils gamla kyrka flyttas till Bohus-Malmön år 1906. Stenindustrin dominerar allt mer. Antalet stenarbetare ökar. Totalbefolkningen är som störst, över 1000 personer år 1910.

Vilka spår finns kvar från 1860-1910? Hur tydliga är de?

De fysiska spår som finns kvar och är tydligt avläsbara är:

- Kvarteren med flera stenhuggarbostäder på inhägnade trädgårdstomter norr och väster om kyrkan.
- Bostadshus från början av 1900-talet med stensocklar, brutna tegeltäckta tak, träfasader och regelbunden fönstersättning.
- Stenhuggarbaracker av olika storlekar.
- Folkets park.
- Kvarvarande sjöbodnar i grupper som visar den forna strandlinjen,
- Kvarvarande rester av stenbrott på övriga delar av ön,
- Bostadshus, stenvmurar och rester av stenhuggeri vid Draget.

Hur kan spåren förstöras?

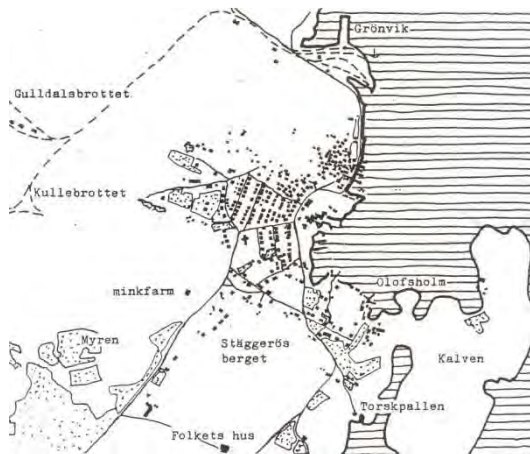
- De planlagda stenhuggarkvarterens karaktär försvinner om byggnadernas skala förändras och om häckar och vegetation tas bort.
- De tidstypiska stenhuggarbostäderna förlorar sin karaktär om de utsätts för genomgripande om- och tillbyggnader.
- Om sjöbodarna rivs eller byggs om till bostäder försvinner karaktären av bodkvarter.
- Spåren av stenbrotten reduceras om skrotsten avlägsnas och marken bebyggs.
- Den unika stenhuggerikaraktären vid Draget försvinner om befintliga äldre bostadshus förvanskas, om den stensatta vägen, stenvmurar och skrotsten tas bort och om ny bebyggelse tillkommer.

Åren 1910-1950

Fisket består tack vare större båtar med motorer även om sillen försvinner. Makrillgarnfisket är betydande. Vid tiden kring första världskriget finns ca 100 fiskare på ön.

Stenindustrin upplever en exportsvacka under första världskriget, då handeln med Tyskland ligger nere. Antalet stenarbetare uppgår till ca 600 personer år 1929. Därefter kommer 1930-talskrisen. 30% av stenhuggarna är arbetslösa år 1933. Flera nödhjälpsarbeten startas men de flesta får söka sig annan sysselsättning. Stenen ersätts av asfalt och betong som belägnings- och byggnadsmaterial. Befolkningen börjar minska på ön.

Bebyggelsen ligger vid mitten av 1930-talet väl samlad vid Stallen, Draget och i centrum av municipalsamhället. Vägar leder förbi de öppna stenbrotten. Järnvägsspår går därifrån till olika lastplatser vid stranden. Den största utskeppningshamnen ligger i centralt municipalsamhället och bearbetningsplanen för sten i Grönvik. Utanför fiskarbebyggelsen ligger små bryggor och sjöbodar. Det regelbundna stenhuggarområdet i närheten av kyrkan är en lummig kontrast till de omgivande sargade grå bergen.

Delar av Bohus-Malmön på 1930-talet.

Vid Kattsand ligger en av kuststräckans få sandstränder. Turism med inriktning på friluftsliv och friluftsbad blir en liten ersättning för den tynande stenindustrin. År 1934 är öns första badsäsong. Badgästerna bor främst i privatrum. År 1938 kommer 100 badgäster. År 1940 flyttar Gåsö pensionat till Bohus-Malmön och året därpå är antalet som-

margäster ca 1000 personer. Antalet fiskare har år 1945 minskat till 75 stycken och antalet stenarbetare till ca 100 stycken. Badgästverksamheten behövs som bisyssla. För att ytterligare förbättra försörjningsmöjligheterna anlägger Kullgrens Enka år 1947 en konserverfabrik, där främst kvinnor får arbete.

Vilka spår finns kvar från 1910-1950? Hur tydliga är de?

De tydligaste spåren från denna epok är:

- Tidstypisk bostadsbebyggelse i områdena i närheten av kyrkan.
- De utfyllda planerna i municipalsamhället och vid Grönvik.
- Stensatta vägar, bryggor, kajer och fiskehamnen innanför Kalven.
- Kvarvarande anläggningar som konsum, pensionatet, parken och dansbanan.

Hur kan spåren förstöras?

- Den tidstypiska bostadsbebyggelsens karaktär försvanskas och blir otydlig vid genomgripande om- och tillbyggnader.
- De öppna utfyllda planernas karaktär försvinner om de bebyggs.
- Spåren av stenhuggeri försvinner om de stensatta delarna inom hamnområdet tas bort.
- Spåren av turism och stenhuggerisamhället blir otydliga om verksamheterna vid pensionatet, Folkets hus och park samt Konsum försvinner.

Stensatta bryggor i hamnen

Åren 1950-1980

I början av 1950-talet finns tre pensionat och en badrestaurang på ön. Badgästerna tar sig till ön med båt antingen från Lysekil eller från Tullboden på Sotenäset eller Ställvik på Härnäset.

Samtidigt påbörjas arbetet med en byggnadsplan för Bohus-Malmöns municipalsamhälle. En bilfärja ska installeras till Stallen, konservindustrin ska utvidgas, bättre hamnförhållanden ska ordnas liksom områden för nya bostäder utanför den befintliga bebyggelsen och en bilväg dras fram till industrierna vid hamnområdet.

En del av Bohus-Malmön på 1970-talet

Färjan börjar gå år 1954 men efter år 1960 försämrar sysselsättningsförhållandena. Ny bebyggelse tillkommer i form av fritidshus på tidigare stenbrottsmark. Konservfabriken läggs ner. Skolan stängs år 1965. Stenindustrin dör helt år 1978. Olika företag har periodvis verksamhet i den f d konservfabriken. Samhällsföreningen kämpar för att få ett levande samhälle. Åren 1970-75 förvandlas 34 äldre hus till sommarhus, samtidigt som 120 nya byggs. Sommartid är ön är attraktiv med långa köer till färjan för friskt luft, salta bad, tennisbanor och möjligheter till fiske.

Konsumbutiken överlever tack vare turisterna och den äldre bebyggelsen skonas från alltför stora förändringar.

”Municipalsamhället kan uppdelas i tre lätt identifierbara partier. Den äldsta delen, belägen utmed hamnen i norr, utgörs av det gamla fiskeläget med

dess för sådana samhällen normala, visserligen oregelbundna men ingalunda planlösa mönster. Tätt sammanträngda bostadshus klättrar uppför klippsluttningarna och i strandkanten ligger ett gytter av sjöbodar. Egentliga körvägar och klart avgränsade tomtplatser saknas.

Den centrala delen fram till kyrkan och den gamla skolan har utbyggt i huvudsaklig överensstämmelse med ett år 1898 upprättat planförslag till indelning i byggnadstomter. Husen har uppförts på arrenderade och inhägnade tomtplatser med måtten 12-15x20 meter. Byggnaderna ligger i täta rader på ömse sidor om i stort sett rätlinjiga bostadsgator som går parallellt med stranden.

Den övriga delen av planområdet omfattar enstaka byggnader och små grupper av hus, spridda över ett ganska stort område. Byggnaderna ligger på förhållandevis stora tomtplatser, ca 500m² eller mer. Husavstånden är i allmänhet större än 9 meter.”

Inom hamnområdet rivs många sjöbodar och fabriksbyggnaden förstoras. Bilvägen skär av kontakten mellan bostäderna och hamnen. Samhällets södra del förtätas. Moderna typhus växer upp på bergknallarna.

Vilka spår finns kvar från 1950-1980? Hur tydliga är de?

Spåren från perioden är få:

- Ett tydligt spår är bilvägen mellan bostadsbebyggelsen och hamnområdet.
- Ett annat är det enhetliga fritidshusområdet vid Myren.

Hur kan spåren förstöras?

Spåren blir otydliga om:

- Bilvägen stängs av.
- Bostäderna på Myren förvanskas genom om- eller tillbyggnader.

Åren 1980 – 2010

Den helårsboende befolkningen har minskat från knappt 400 till drygt 200. Skolan är nedlagd liksom konserverfabriken och stenindustrin. Mycket av skrotstenen har exporterats. Ny helårsbebyggelse har dock tillkommit på Ljungberget och en ny marina utanför samhället. Den gamla fiskhamnen har blivit gästhamn och ett av pensionatens kursgård. Vid Grönvik finns båtanknutna verksamheter. Stenhuggarbebyggelsen och särskilt miljön vid Draget anses kulturhistoriskt värdefull. Strävan efter att locka fler helårsboende till ön är mycket stark. Malmön lockar många besökare sommartid och bilköerna är långa till färjan vid Stallen.

Malmö bukt var på 1970-talet övergiven av såväl fraktfartyg som fiskebåtar. Enstaka fritidsbåtar låg vid bryggorna.

På 1970-talet fanns enstaka fiskebåtar kvar på Bohus-Malmön förtöjda invid stenkantade bryggor och kajer.

På 1970-talet låg konserverfabriken ännu kvar på kajen. Många mindre roddbåtar var förtöjda utmed kajen.

Bebyggelsen i det f d municipalsamhället är väl samlad väster om Malmö bukt och nedanför berg som tidigare varit stenbrott. Taken är till största delen tegelröda.

2010 har en marina anlagts utanför de gamla kajerna och bryggorna. En nybyggd servicebyggnad finns på land liksom en båtbutik och restaurang.

De stenkantade kajerna finns ännu kvar med stenstolpar och kättingar. Många av sjöbodarna som länge stått på land har också bevarats.

2010 har konserverfabriken ersatts av fritidshus och delar av den grusade kajen av stora trädäck med bekväma sittplatser.

Åren 1980 – 2010

Den stora konsumbyggnaden mitt i samhället var en viktig symbolbyggnad i stenhuggarsamhället.

Konsum- eller Coop-butiken finns 2010 i en tillbyggnad men den ligger fortfarande centralt i samhället. Den gamla byggnaden inrymmer bl a biblioteket.

De små fiskarbostäderna bildade på 1970-talet en egen grupp med smala gångvägar och små täppor. Vissa hus hade nya fasadmaterier och fönster.

Områdets karaktär är väl bibehållen 2010. Den gällande detaljplanen tillåter endast små tillbyggnader och begränsade inhägnader.

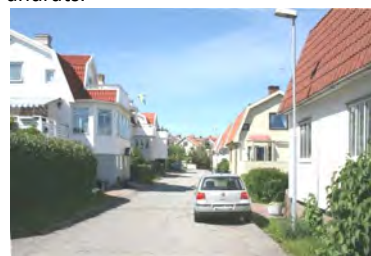
I kvarteren med större dubbelhus med brutna tak var huvudformerna bevarade på 1970-talet, men flera detaljer hade förändrats.

I vissa kvarter var huvudkaraktären mycket väl bevarad 2010 även om färgsättningen och detaljutformningen förändrats.

I andra kvarter fanns redan på 1970-talet olika tillbyggnader som t ex takkupor och burspråk.

2010 har tillbyggnaderna vuxit och betongtegeltaken blivit fler men häckarna består.

Åren 1980 – 2010

Det stora flerfamiljshuset för stenhuggarfamiljer hade på 1970-talet har klätts med eternitplattor.

2010 har huset fått utrymningsstegar och balkonger samt träfasader.

Arbetarbostaden vid Draget var på 1970-talet omgiven av kala berghällar och gräs.

Bostadshuset har 2010 rustats upp och omges av gröna buskar.

De mindre bostadshusen vid Draget är på 1970-talet omgivna av stenmurar och låg vegetation.

Husen, murarna och vägen har i stort sett samma utseende 2010.

Förvaltarbostaden låg på 1970-talet innanför en skyddande stenmur.

Den ödliga karga karaktären består 2010 eftersom stenhuggeriverksamheten sedan länge är borta.

Värdering

En värdering av bebyggelsemiljön på Malmön kan ske utifrån möjligheterna att förstå och avläsa den historiska utvecklingen vilket hänger samman med vilka kunskapsvärden eller vetenskapliga värden som finns. Värderingen kan också baseras på de möjligheter till upplevelser som miljön erbjuder. Bebyggelsemiljön har också stor betydelse för dem som använder eller brukar den som boende eller näringsidkare.

Vetenskapliga eller kunskapsvärden

Kunskapsvärdena handlar om möjligheten att avläsa historien med hjälp av tydliga spår från tiden före 1860, 1860-1910, 1910-1950, 1950-1980.

För kulturmiljön i samhället är det värdefullt att:

- Bebyggelsestrukturen består i den äldsta delen av samhället, med tätt liggande och oregelbundet placerade bostadshus, små tomter och smala gångvägar.
- De äldsta fiskarhusen i form av små dubbelhus med tegeltak, träfasader, socklar av natursten och regelbunden fönstersättning kan behålla sin karaktär.
- Karaktären och strukturen i kvarteren enligt 1898 års plan med stenhuggarbostäder från första delen av 1900-talet på inhägnade trädgårdstomter norr och väster om kyrkan fortleva.
- De tidstypiska bostadshusen från början av 1900-talet med socklar av huggen sten, tegeltäckta tak, träfasader och regelbunden fönstersättning inte förvanskas.
- De större och mindre stenhuggarbostäderna för flera familjer fortsatt används som bostäder med bibehållen och om möjligt återställd karaktär.
- Kvarvarande ännu fungerande anläggningar från stenhuggerperioden som Konsum, Folkets hus, Folkets park och dansbanan fortsatt får behålla sina verksamheter.
- Bilvägen från 1950-talet mellan bostadsbebyggelsen och hamnområdet har kvar sin sträckning.

För kulturmiljön i hamnen är det värdefullt att:

- Kvarvarande sjöbodrar i grupper visar tidigare strandlinje och näringsfång.
- Stensatta bryggor, kajer och fiskehamnen finns kvar med bibehållen funktion.

För kulturmiljön utanför samhället är det värdefullt att:

- Kvarvarande rester av stenbrott sparas,
- Bostadshus, stenmurar och rester av stenhuggeri bevaras vid Drage.
- Den tidstypiska karaktären inom fritidshusområdet från 1960-talet på Myren behålls.

Upplevelsevärden

Upplevelsevärdena är de komponenter i miljön som uppskattas av heltids- och deltidsboende, näringsidkare och besökare

För allas upplevelse av landskapet och bebyggelsemiljön på Bohus-Malmön är det värdefullt att:

- Skillnaden mellan de två äldsta bebyggelsemiljöerna för fiskare respektive stenhuggare är tydliga och möjliga att uppleva som kontraster till hamnen och stenbrottsmiljöerna utanför samhället.
- Kvarvarande större flerfamiljshus, konsum och folkets hus med park från stenhuggartiden får behålla sin speciella karaktär.
- Genomfartsgatan och öppna markområden vid hamnen får en välkomnande och vårdad karaktär.
- Sjöbodrar samt stensatta kajer och bryggor bildar en spännande och tillgänglig hamnmiljö.
- Bostadshus, stenmurar och rester av stenhuggeri bevaras vid Draget liksom övriga kvarvarande rester av stenbrott som effektfulla och spännande kontraster till naturen.

Bruksvärden

För att samhället ska kunna leva vidare är det viktigt att praktiskt, ekonomiskt och socialt kunna bruka eller använda miljön på Malmön.

För boende i de äldre delarna av Malmön är det värdefullt att:

- Känna trygghet och kontinuitet i sin hemmiljö.

- Kunna använda bostadshus och sjöbodas på ett rationellt sätt.
- Ha tillgång till acceptabel kommersiell och samhällelig service.

För näringsidkare på Bohus-Malmön är det värdefullt att:

- Möjliga näringar anpassas till platsens förutsättningar och att förutsättningarna för turism och friluftsliv förstärks.

Sårbarhet

De uppräknade värdena är känsliga eller sårbara för olika typer av förändringar. Det kan handla om utplåning eller omvandling och ändring av användning eller ägoförhållanden.

Nyexploatering av tidigare obebyggda områden på bergen eller utmed stränderna invid de gamla samhällena medför att den för kusten tydliga kontrasten mellan karga och vindpinade bergsområden och tät bebyggelse i skyddade dalgångar försvinner eller att avgränsade traditionella hamnområden i skyddade vikar breder ut så att gränserna suddas ut.

Utplåning som orsakas av förfall eller rivning av byggnader eller anläggningar medför att värdena försvinner helt. Detta kan förhindras med hjälp av regler och bestämmelser i plan- och bygglagen eller lagen om kulturminnen samt olika former av bidrag.

Omvandling kan ske långsamt genom att flera små ändringar görs successivt under en lång tid eller plötslig genom att en genomgripande ombyggnad kommer till stånd. Omvandlingar som har stor påverkan på samhällets karaktär kan regleras av bestämmelser eller rekommendationer enligt plan- och bygglagen.

Ändrad användning sker till exempel genom att en verksamhet läggs ner och ersätts av boende eller annan verksamhet. Detta påverkar trafiken och livet i samhället både på land och till sjöss. Fiskebåtar och redskap har i allt större utsträckning ersatts av fritidsbåtar och fritidsutrustning. Ändrad användning av byggnader kräver olika former av tillstånd liksom utnyttjande av stränder och vatten för bryggor och tilläggsplatser för andra båtar.

Ändrade ägoförhållanden medför oftast att bostadshus och tomtmark, sjöbodas och bryggors successivt eller snabbt genomgår en ”standardhöjning”. Försök att undvika försäljning av bostadshus till personer bosatta på annan ort har pågått under lång tid men misslyckats. Försäljning av sjöbodas har reglerats kommunernas sjöbodapolitices. För att styra alltför genomgripande omvandlingar krävs därför information om ortens bebyggelsekaraktär och regler enligt plan- och bygglagen.

Vad ska värnas?

På Malmön är spåren i landskapet av fiske och stenhuggeri betydelsefulla för upplevelsen. De består av:

- De två äldsta och tidstypiska bebyggelseområdena för fiskare respektive stenhuggare som kontraster till hamnen och bergen med stenbrottsrester utanför samhället.
- Strukturen i den äldsta delen av samhället, med tätt liggande och oregelbundet placerade små dubbelhus, små tomter och smala gångvägar. Karaktären i kvarteren enligt 1898 års plan med tidstypiska stenhuggarbostäder från första delen av 1900-talet på inhägnade trädgårdstomter norr och väster om kyrkan. Kvarvarande större flerfamiljshus, Konsum och Folkets hus med park från stenhuggartiden.
- Sjöbodas, stensatta kajer och bryggor samt genomfartsgatan och öppna markområden vid hamnen .
- Bostadshus, stenmurar och rester av stenhuggeri vid Draget och övriga kvarvarande rester av stenbrott.

De bruksmässiga värdena är viktiga för att Malmön ska förbli levande. Det är viktigt att:

- Känna trygghet och kontinuitet i miljön.
- Kunna använda byggnaderna rationellt.
- Serviceutbudet kan stärkas.
- Nya näringar anpassas till platsens förutsättningar.
- Förutsättningarna för turism och friluftsliv förstärks.

Hur kan det ske?

Olika möjligheter diskuteras i följande avsnitt.

Slutsatser och rekommendationer för framtiden - steg 4

Översiktsplanering

Översiktsplanen 1990

Enligt översiktsplanen från 1990 - under avsnittet *Kulturminnesvård* - är den stenhuggeripräglade miljön på Malmön ett av de områden i kommunen där kulturhistoriska värden ska säkerställas genom att karaktären ska behållas och ingrepp som innebär avsevärd påverkan bör undvikas. Det nämns också att:

”Gällande detaljplaner som berör avgränsade bebyggelseområden av stort kulturhistoriskt intresse bör omarbetas dels för att möjliggöra fortsatt helårsanvändning, dels för att tillgodose skäliga miljöanspråk.”

Under rekommendationer för planläggning, lovprövning mm framhålls att:

”Möjligheten att vara bofast även inom den äldre bebyggelsen bör därför stimuleras, så att ombyggnader kan ske inom ekonomiskt realistiska ramar, vilket bör beaktas vid bygglovsprövning.”

För Bohus-Malmön gäller att all tillkommande bebyggelse ska prövas genom detaljplan men att tillkommande bebyggelse tillsvidare får tillkomma i enlighet med gällande områdesplan från 1985.

Områdesplanen från 1985

Områdesplanen inleds med beskrivningar av läget samt den sedan 1930-talet vikande befolknings- och näringslivsutvecklingen trots ökningen av turism och sommargäster. Det konstaterades också att funktionsomvandlingen av permanentus till fritidshus stadigt ökat i omfattning då svarade för huvuddelen av fritidshustillväxten.

Bebyggelseutvecklingen beskrevs från det koncentrerade fiskeläget på öns östsida, till byggandet av stenarbetarbostäder på Draget, i Stallen och söder om det gamla fiskeläget samt 1900-talets kompletment bl a på Myren och Kullebacken. För att komma till rätta med den negativa befolkningsutvecklingen förslags ny helårsbebyggelse på Ljungberget och fritidshus i de nedlagda stenbrotten vid Gulldalen.

En anpassning av nybebyggelse till det befintliga samhällets utseende, naturbetingelser och levnadsmönster ansågs naturlig och önskvärd. Tre motiv framhålls som grund:

- *Historia* - Minnet och kunskapen om det förgångna är nödvändigt för att vi skall kunna komma framåt.
- *Byggnadstradition* - Den äldre bebyggelsen är ett resultat av en hundraårig tradition och kunnande om boende och samhällsbyggande.
- *Harmoni och landskap* - Den äldre bebyggelsen står i ett harmoniskt förhållande till det omgivande landskapet. Nybebyggelse och ombyggnader bör lokaliseras och gestaltas så att detta förhållande även fortsättningsvis kan upprätthållas.

Vid kommande detaljplanearbete bör man utarbeta sådana regler för husplanering, hushöjder, takvinklar, material och färgsättning att anpassning till just det områdets förutsättningar kan ske.

Översiktsplanen 2004

Ställningstagande under kulturmiljövård:

- Möjligheten ska bevaras att direkt i landskap, bebyggelse och lämningar kunna läsa kommunens historia samt att skapa kunskap, förståelse och insikt i olika tiders livsformer. Ny bebyggelse i kustorterna liksom på landsbygden bör, både vad gäller lokalisering och utformning, ges en karaktär som anslutet till den befintliga. Förändringar och kompletteringar i den äldre bebyggelsen bör ske under sådana former att helhetsintrycket och kulturmiljövärdena behålls.
- De utpekade särskilt värdefulla kulturmiljöerna i de äldre samhällskärnorna bör säkerställas inom ramen för arbete med anpassning av gällande detaljplaner till dagens faktiska förhållanden. Planläggning och bygglovsprövning inom dessa miljöer bör utföras av arkitektoniskt och kulturhistoriskt kompetent expertis.
- Kommunen anser att avgränsningen av riksintresseområde för kulturmiljövården bör behållas enligt gällande beslut.
- Möjligheten att vara bofast även inom den äldre fiskelägesbebyggelsen bör stimuleras.

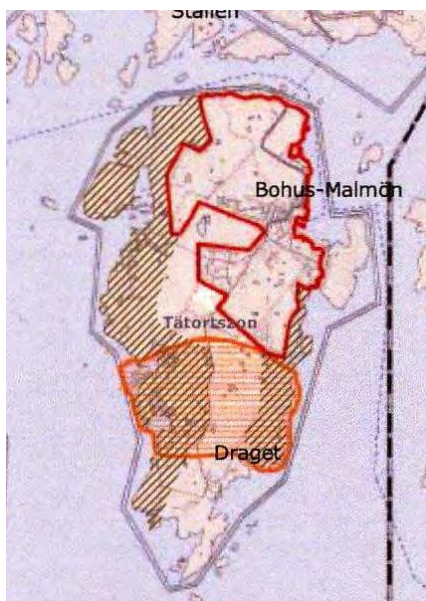
Ombyggnader inom ekonomiskt rimliga ramar bör därför eftersträvas.

- Särskilt värdefulla bebyggelsemiljöer och kulturmiljöer som utpekats i "Natur- och kulturmiljöer i Sotenäs kommun" ska bevaras och säkerställas för framtiden.
- Den sedan länge orörda stentäkten vid Draget bör bevaras från uttag och exploatering. Inför beslut som rör stenhuggerinäringens lämningar bör samråd ske med antikvariskt kunniga i frågan.
- Det är angeläget att ett kulturminnesvårdsprogram upprättas.
- Kommunen strävar efter en levande landsbygd med ett aktivt småskaligt jordbruk och ett öppet odlingslandskap, vilket är en förutsättning för att kulturlandskapet och kulturmiljön bevaras.

För Malmön gäller att tidigare föreslagna utbyggnadsområden endast delvis utnyttjats. I översiktsplanen föreslås att ca 85 nya lägenheter ska kunna byggas i Ljungbergen, i Fiskelägesbrottet och söder om Grönvik, förutom fritidshus vid Gulldalen.

Översiktsplanen 2010

I översiktsplanen nämns att de värdefulla kulturmiljöerna är en stor tillgång för kommunen. De kan, tillsammans med andra tillgångar ge stora kvaliteter i boendet. En rik kulturmiljö anses också locka också människor till kommunen och är därför viktig för besöksnäringen.

Utdrag ur Öp 2010

Skriften *Bygg med känsla* lyfts fram. Den har tagits fram av kommunen som ett led i strävan att värna om kustbebyggelsens stora värden och samtidigt uppmärksamma kommunmedborgarna på dessa värden. Skriften innehåller fakta och tankar om arkitektur, estetik och bohuslänska förhållanden, kombinerat med anvisningar för hur man bör behandla gamla hus för att värna om deras kulturvärden.

Ett kulturmiljöunderlag togs fram av Bohusläns museum under hösten 2009. Det ger en samlad och uppdaterad bild av kommunens kulturmiljöer och deras värden. Detta underlag ska fungera som utgångspunkt för ett kulturmiljöprogram. Ett antal värdefulla kulturmiljöer har pekats ut. Däribland:

Bohus-Malmön

Samhället på Bohus-Malmön speglar det traditionella fiskesamhället med traditionell kustbebyggelse samt ett mindre antal bevarade traditionella sjöbodar närmast stranden. Men det speglar med sin bebyggelse framförallt stenhuggeriepoken genom de bostäder som byggdes för stenhuggarna högre upp i samhället.

Malmön är i sin helhet präglad av stenbrottsnäringen, både när det gäller landskap och bebyggelse. Brotten har format och förändrat landskapet och gjort den till en ö som inte liknar någon annan. Brotten bär vittnesbörd om hårt arbete, tak över huvudet och mat på bordet för många människor och är minnesmärken över en hel epok i Sotenäs historia. Sammantaget berättar de olika brotten på Malmön en unik historia om olika utvecklingskedan och brytningsmetoder som präglade granitindustrin från inledning på 1840-talet till 1960-talet.

Besöksnäringen uppmärksammas som en betydande och växande näringsgren med mycket stor utvecklingspotential. Det unika landskapet med goda förutsättningar för rekreation, upplevelser och friluftsliv samt tätorternas karaktäristiska bebyggelsemiljöer är viktiga förutsättningar för besöksnäringen.

Bland förutsättningarna för en god livsmiljö i tätort anges bl a bevarade bebyggelsemiljöer av stort kulturhistoriskt värde på den positiva sidan medan minskande befolkning och utdöende tätortskärnor uppräknas på den negativa sidan.

För Bohus-Malmön anges att ön har stark karaktär. Linfärjan är enda möjligheten att nå ön förutom med fritidsbåt. Tätorten är vänd mot öster, medan

västsidan är huvudsakligen obebyggd. Västsidan domineras av lämningar från stenindustrin. Ön är karg. Berget dominerar, både som slipade, kala och vidsträckta hällar och som storslagna, unika stenbrottsmiljöer. Inom tätorten finns endast begränsad service och de helårsboendeminskar.

Det nya kulturmiljöprogrammet ska presentera de kulturhistoriska värden och miljöer och förmedla hur dessa miljöer ska förvaltas och utvecklas. Kulturmiljöerna bör ses som en värdefull tillgång både för boende och besökare.

Vid arbetet med FÖP:ar för tätortsområdena bör inventeringar göras inom de utpekade värdefulla miljöerna. Inventering bör innehålla beskrivningar av bebyggelsens struktur, bebyggelsen, mellanrummen; allmänningarnas funktion, gatornas utformning mm. Hänsyn till dessa värden ska kunna tas i ett tidigt skede av planeringsprocessen men inte utgöra hinder för utveckling av områdets kvalitet och attraktivitet.

Trafikfrågan är av stor betydelse för möjligheten till utveckling på Bohus-Malmön. En ny vägsträckning i form av en förbifart vid Örn är en förutsättning liksom ökad kapacitet på färjan. Kollektivtrafik med båt skulle kunna fungera som både arbets- och skolpendling. Det finns goda förutsättningar för ny bebyggelse inom tätortsområdet, men avsaknaden av barnomsorg och skola mm begränsar möjligheterna till helårsboende.

Detaljplanering

Byggnadsplan för Malmöns municipalsamhälle och omgivande områden från 1950-talet

I planbeskrivningen beskrivs tidigare och befintliga förhållanden. I planområdet ingår större delen av municipalsamhället och vissa angränsande markområden. Planförslaget har anpassats till dåvarande markanvändning och befintlig bebyggelse. Planbestämmelserna för de två äldsta delarna av samhället har därför utformas på speciellt sätt.

Den äldsta delen av samhället:

- Egentliga vägar till varje hus saknas. Gångstigar slingrar sig mellan husen och trädgårdstapporna.
- Ett system med förbindelsetomter som i möjligaste mån ansluter till de använda stigarna föreslås.

- Bebyggelsen bör i huvudsak bibehållas i sin nuvarande omfattning.
- Byggnadsnämnden ges frihet att inom en tämligen snäv ram och med stöd av vissa allmänna principer bedöma ansökningarna om byggnadslov från fall till fall.
- Bebyggelse inom byggnadsområden som markerats med "a", binds i stort sett vid förhållandena den 1 januari 1952.

Område "a" i detaljplanen från 1950-talet.

Den centrala delen av samhället:

- Byggnaderna ligger i grupper om högst 5 enligt 1898 års plan på ett avstånd av endast 2-5 m.
- Områden med särbestämmelsen "b" skiljs åt med 10-15 m breda byggnadsfria zoner och får inrymma högst 5 huvudbyggnader.
- Avstånden mellan husen ska normalt vara 4 m men byggnadsnämnden kan medge mindre avstånd.

Vägar:

- Vägarna på ön är smala och otillräckliga för biltrafik.
- De måste därför breddas på många ställen, när färjeförbindelse med fastlandet öppnas.

- Det är då värdefullt, att häckar, staket och stenmurar så långt möjligt bevaras.
- Det är angeläget, att de återstående fria utblickarna över vattnet bevaras.

Bestämmelser

Byggnadernas läge, antal byggnader och byggnadsyta detaljregleras beroende på den befintliga bebyggelsens karaktär. Byggnadernas höjd begränsas endast i den äldsta delen av samhället. Takkupor och taklutningar regleras generellt. Förbindelse-tomter får ej inhägnas i gräns mot gata eller annan allmän plats och ej heller uppdelas med stängsel.

Detaljplan för Ljungberget från 2007

Planförslaget gäller utbyggnad av attraktiva bostäder för boende hela eller delar av året.

Området är ett obebyggt berg, där stenbrytning till liten del tidigare ägt rum. Det ligger och sluttar från väster till öster. Höjdskillnaden mellan högsta och lägsta punkten är drygt 10 m. Vegetationen är sparsam och består mestadels av gräs, ljung och buskar. Området är ett av de stenbrott som inte föreslås bevarade i översiktsplanen.

- Intentionen är att ge bebyggelsen en förankring i terrängen så att silhuetten undviks.
- Hus och gata anpassas till befintlig marknivå så att stora utfyllnader och slänter undviks.
- Gatulinjen och varje föreslaget tomtläge har därför satts ut i plan och höjd på platsen varefter en noggrannare anpassning till terrängen genomförts.
- Bebyggelsens höjd begränsas med angiven byggnadshöjd (5,0 m) på plankartan, förutom på de tomter där souterrängvåning tillåts.
- Taken på huvudbyggnad får ha en lutning mellan 30-38 grader. För de tomter där souterrängvåning tillåts är motsvarande taklutning 22-30 grader.
- Där inget annat anges tillåts man bygga uthus / garage till en sammanlagd byggnadsyta om 30 m²/bostadsfastighet.
- Exempel visar hur man kan bygga med en byggnadshöjd på 5,0 m och en taklutning på 30-38 grader.
- Ljusa träfasader och röda matta takpannor ska väljas vid uppförande av byggnader.

Kulturmiljöprogram

Kulturmiljöer i Sotenäs kommun – utkast 2009

Bohus Malmön

Större ö präglad av bronsåldersrösen och stenhuggeriverksamhet.

”Bohus Malmön har under historiskt tid gått från att vara ett fiskeläge till att bli ett stenhuggarsamhälle. Fiskebosättning finns belagd redan under 1500-talets slut men bebyggelsen, koncentrerad till stranden av dagens samhälle, var länge begränsad i storlek. 1842 inleddes exporten av granit från Bohus Malmön och denna händelse brukar även ses som startskottet för den senare så framgångsrika bohuslänska granitindustrin. Verksamheten inleddes vid Draget, där företaget Granit AB CA Kullgren, sedermera AB Kullgrens Enka, lät uppföra arbetarbarracker. Stenhuggeriverksamheten berörde med tiden hela ön men mer koncentrerat vid de stora brotten som Guldalsbrottet, Kullebrottet och Rävålsbrottet, som alla låg väster om samhället, Stallebrottet i norr samt vid Draget längs in söder. Bostäderna, såväl för fiskarna vars närings var i uppgång under sillperioden under 1800-talets slut samt stenhuggarna, var koncentrerad till samhället. Husen på Malmön karaktäriseras därför av en blandning av traditionell fiskarbebyggelse och stenhuggarbostäder som delvis utgörs av hela kvarter med uniform bostadsbebyggelse från 1930-talet i samhällets norra del. 1907 invigdes Malmöns kyrka och samma år inleddes bygget av ett Folkets hus sydost om samhället. Under 1900-talet har här förutom de nämnda näringarna även funnits en konservindustri och här har även bedrivits pensionatsrörelse under 1900-talets mitt. I den norra delen av miljön ligger en kolerakyrkogård, som anlagts för dem som dog i kolera på 1830- till 60-talen. Här finns även ett minneskors.”

Utdrag ur Kulturhistoriska kvaliteter och värden:

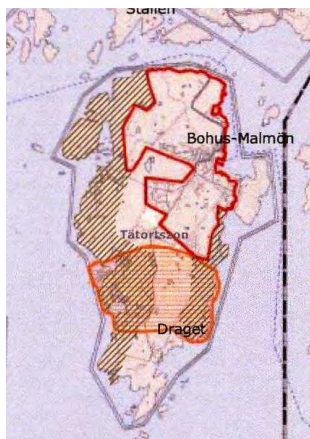
”Samhället på Bohus Malmön speglar det traditionella fiskarsamhället med traditionell kustbebyggelse samt ett mindre antal bevarade traditionella sjöbodar närmast stranden. Men det speglar genom sin bebyggelse framförallt stenhuggeriepoken genom de bostäder som byggdes för stenhuggarna högre upp i samhället.”

Rekommendationer för Bohus-Malmön

Bebyggelsemiljön på Bohus-Malmön präglas av fiske och stenhuggeri. I det omgivande landskapet finns ännu rester av stenbrytningen. Ön har en speciell karaktär och nås med båt eller linfärja. Inom tätorten finns endast begränsad service och de helårsboendemenskar.

Trafikfrågan och avsaknaden av barnomsorg och skola mm begränsar möjligheterna till utveckling och helårsboende på Bohus-Malmön. Det finns goda förutsättningar för ny bebyggelse i anslutning till tätortsområdet och kollektivtrafik med båt skulle underlätta för arbets- och skolpendling mellan Bohus-Malmön och Kungshamn samt eventuellt Lysekil.

De centrala delarna av Bohus-Malmön är i översiktsplanen utpekade en av de kulturmiljöer som bör ses som en värdefull tillgång för boende och besökare. Som bebyggelsekvaliteter framhålls "framförallt stenhuggeriepoken genom de bostäder som byggdes för stenhuggarna högre upp i samhället".

Utdrag ur Öp 2010

För den täta fiskarbebyggelsen gäller en detaljplan med stora restriktioner för tillbyggnader. För den vid sekelskiftet 1900 planlagda stenhuggarbebyggelsen finns fler tillbyggnadsmöjligheter och för övriga delar är restriktionerna ännu färre. Byggnadsnämnden har stora möjligheter att avgöra bygglovsansökningar för förändringar från fall till fall. Några generella bevarandebestämmelser för byggnadernas utseende eller utformning finns inte.

De äldre bostadshusen var ursprungligen mycket lika varandra och uppförda enligt bohuslänsk byggnadstradition och senare enligt den rådande

tidsandan i början av 1900-talet. De bildade kvarter med tydlig fiskar- eller stenhuggarkaraktär. Som en kontrast uppfördes också större hus för flera familjer. Idag är den övergripande bebyggelsestrukturen tydligt avläsbar i de olika områdena. Delar av byggnaderna har förändrats på ett sätt som anpassats till den ursprungliga karaktären. I andra fall har stora förändringar skett.

Om Bohus-Malmön ska kunna behålla sin kulturhistoriska karaktär är det viktigt att både kunskaps-, upplevelse- och bruksvärden och karaktärsdrag från olika tidsperioder tas tillvara.

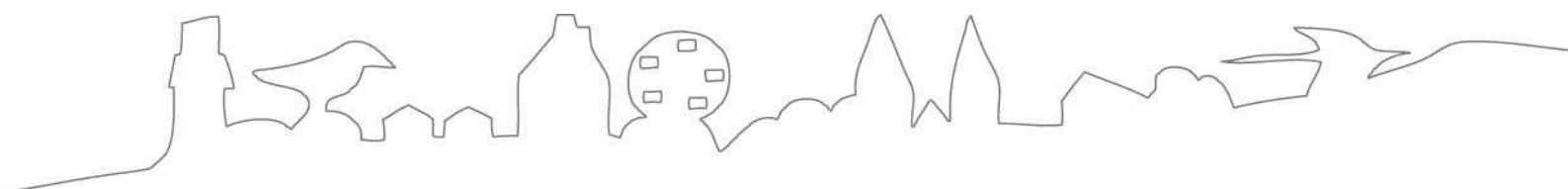
För att bebyggelsens karaktärsdrag ska kunna tas till vara på Bohus-Malmön bör byggnadsinventeringar genomföras inom områden som enligt gällande detaljplan betecknas som a och b samt i hamnområdet, vilket framgår på kartan nedan.

I en fördjupning av översiktsplanen för Bohus Malmön bör markeras vilka enstaka byggnader eller sammanhängande miljöer som enligt PBL 8kap 13§ har stort kulturhistoriskt värde. Dessa markeringar ska utgå från det kulturmiljöunderlag som under 2009 togs fram för Sotenäs kommun. Rekommendationer för hur olika karaktärsdrag kan bevaras och utvecklas bör framgå av ett kulturmiljöprogram knutet till den fördjupade översiktsplanen.

Vid nyexploatering bör obebyggda höjdlägen och värdefulla stenbrottsområden undvikas.

Förslag till avgränsning av området för hänsyn till kulturhistoriska värden.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN